

Срђан Т. Кораћ*

Институт за међународну политику и привреду, Београд

Ненад Стекић

Институт за међународну политику и привреду, Београд

ЕТИЧКЕ ОПРЕЧНОСТИ ТЕЗЕ О ДЕМОКРАТСКОМ МИРУ**

Сажетак

Рад анализира унутрашње етичке противречности садржане у тези о демократском миру из перспективе утилитаристичке верзије консеквенцијалистичког приступа и етике дужности засноване на кантовској деонтологији. Аутори полазе од претпоставке да прагматско-политичку (зло)употребу тезе о демократском миру – једног од омиљених легитимацијских основа интервенционистичке политике САД и других западних сила – на почетку 21. века олакшава управо климаво етичко утемељење ове идеје, што подрива сазнајну, нормативну и практичну валидност њених суштинских поставки. Због тога је анализа усредсређена на интелектуално наслеђе на које се ослања савремена теоријска аргументација о демократском миру, односно превасходно на етичка учења Џона Стјуарта Мила и других водећих британских утилитариста, и Имануела Канта. Аутори закључују да анализа тезе о демократском миру у кључу утилитаристичког интелектуалног наслеђа у потпуности потврђује њихову полазну претпоставку и то на примерима чињења моралних компромиса зарад остварења добробити, недостатака у прорачунавању могућих исхода конкретних акција и моралне амбивалентности истовременог заговарања идеје међународног мира и сарадње и лаке легитимизације прагматског коришћења насиља.

* Електронска адреса аутора: srdjan@diplomacy.bg.ac.rs

** Рад представља део научног пројекта „Србија у савременим међународним односима: стратешки правци развоја и учвршћивања положаја Србије у међународним интегративним процесима – спољнополитички, међународни економски, правни и безбедносни аспекти”, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (бр. 179029), а реализује Институт за међународну политику и привреду.

Испитивање валидности тезе о демократском миру у кључу деонтолошке перспективе само је делимично потврдило претпоставку о постојању унутрашњих етичких противречности.

Кључне речи: демократски мир, деонтологија, консеквенцијализам, утилитаризам, империјализам, међународни односи

1. ПРАГМАТСКА (ЗЛО)УПОТРЕБА ТЕЗЕ О ДЕМОКРАТСКОМ МИРУ

Упоредо са спорим развојем модерне концептуализације међународних односа као односа сукоба између суверених држава уоквирених постепеним помаљањем норми међународног права, sazрела је просветитељска идеја о космополитанизму као противтежи нарастајућим апетитима европских националних држава за територијалним конституисањем и, касније, позиционирањем у такмичарском пољу империјалних интереса. Национална држава је у теорији и пракси легитимизована као једини извор акумулираних суверених права над одређеном територијом и припадајућим становништвом, те као једино веродостојно упориште привредног, друштвеног и политичког живота грађана. Мислиоци су, потом, модерној држави у настанку признали и суверено право да остварује националне интересе на међународном плану – докле год се оно одиграва у границама правила ратног права. Насупрот томе, мислиоци просветитељства заступали су идеал Европе као складног система уравнотежених односа међу државама као чланицама једне заједнице, који би требало да доведе до трајног мира.

Као нови изданак на стаблу те интелектуалне традиције, појавила се крајем 20. века теза о демократском миру у радовима Мајкла Дојла (*Michael Doyle*) и Ернст-Отоа Чемпила (*Ernst-Otto Czempiel*), која се може сажети у тврдњама да зреле/стабилне демократије теже међусобном миру – мада, додуше, не и са недемократским друштвима – и да је већа вероватноћа да ће консолидоване демократије спрема других држава деловати мирољубиво на глобалном плану.¹ Према нормативној претпоставци у монадичком смислу, демократска држава екстернализује унутрашње норме и вредности кроз спољнополитичко деловање, док би у дијадичком случају потенцијални сукоб демократских и недемократских норми био решен у корист недемократских.² Нормативна компонента

1) Опширније у: Ernst-Otto Czempiel, *Schwerpunkte und Ziele der Friedensforschung*, Kaiser, Munich, 1972; Michael W. Doyle, "Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs", *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 12, No. 3, 1983, стр. 205–235.

2) Параушић и Стекић сматрају да је монадичка варијанта демократског мира подеснија

демократије део је дискурса одређеног броја аутора који наводе да осим класичног политиколошког одређења демократије, она у себе укључује и вредносни идеал у деонтолошком смислу.³ Према структурној претпоставци у дијадичкој варијанти тезе о демократском миру, демократска држава легитимизује спољне акције на основу исхода међудејства учесника у домаћој политичкој арени, посредованог комплексним институционалним системом, те је у том случају теже да оправда рат или употребу силе у међународним односима.⁴ Потребу изучавања каузалности између квалитета политичког режима и деловања државе, у модерном научном смислу, први је 1972. године нагласио Чемпиел, али је тек 1983. године ту идеју почео да популаризује Дојл. Пратећи кантовску линију аргументације о неопходности универзалног кретања ка трајном миру, Дојл је пружио детаљан сублимат аргумената који се огледају у мањој вероватноћи да две демократске државе употребе рат као средство политике на билатералном плану.⁵ Вођен оскудним налазима пређашњих студија о плодотворности демократског мира, Рудолф Рамел (*Rudolph Rummel*) спровео је опсежно истраживање квалитета политичког режима и демоцида и установио да су демократске државе (нарочито консолидоване демократије) инхерентно мирољубивије од анократских, те аутократских режима.⁶

У овом раду нећемо улазити у дуготрајну и живу дебату о томе да ли су и у којој мери досадашња емпиријска истраживања међународних односа потврдила (или оповргла) тезу о демократском миру, већ ћемо покушати да укажемо на поједине унутрашње етичке опречности ове популарне тврдње. Настојање да се херменеутика тезе о демократском миру прошири на анализу либералне демократије као најпожељног типа савременог политичког режима, није било плодотворно у смислу броја академских радова који тематизују ово питање. Емпиријски проучавајући однос тео-

за испитивање грађанских ратова и сличних појава које се тичу унутрашњих послова држава, док је дијадичка варијанта адекватнија за емпиријско проучавање понашања држава у међународним односима. За ширу аргументацију, видети: Ана Параушић и Ненад Стекић, "Природа политичког режима као фактор ризика од избијања грађанског рата", *Политичка ревија*, год. 51, бр. 1, стр. 228.

- 3) Aleksandar Novaković, "The Clash of Irreconcilable Worlds: A Critique of V. J. Vanberg's Thesis on the Complementarity of Liberalism and Democracy", *Serbian Political Thought*, Vol. 4, No. 2, pp. 63-79.
- 4) За детаљнију операционализацију нормативних и структурних модела и следствене емпиријске налазе видети у: Zeev Maoz & Bruce Russett, "Normative and structural causes of democratic peace, 1946-1986", *American Political Science Review*, Vol. 87, No. 3, 1993, стр. 624-638.
- 5) Michael W. Doyle, "Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs", нав. дело, стр. 205-235.
- 6) Опширније у: Rudolph Rummel, "Democracies are less warlike than other regimes", *European Journal of International Relations*, Vol. 54, No. 4, 1995, стр. 457-479.

ријских конструктора и политичке праксе, Чарлс Кегли (*Charles W. Kegley Jr.*) и Маргарет Херман (*Margaret G. Hermann*) утврдили су снажну корелацију између степена демократичности државе и броја војних интервенција које је она извршила – једну трећину свих војних интервенција у периоду између 1974. и 1991. године водиле су демократске државе.⁷ Кегли и Херманова оправдавају наведене налазе наводећи *de lege ferenda* да демократске војне интервенције треба да постоје зарад рушења аутократских и етаблирања демократских политичких режима.⁸ Насупрот овом ставу, Пики Иш-Шалом (*Piki Ish-Shalom*) наводи као негативан пример негодовање Бењамина Нетанјаху (*Benjamin Netanyahu*) поводом, према његовом мишљењу, спорног скупа споразума из Осла о уређењу односа Израела и Палестине. Позивајући се на цивилизацијске постулате тезе о демократском миру, Нетанјаху је тврдио да га „није могуће остварити док се Палестинци не демократизују”.⁹ Иш-Шалом наводи овај пример као случај неоправданог кривотворења теоријских постулата у спољнополитичкој пракси, која према становишту политичара треба да обликује стварност.¹⁰ Чак ни након терористичких напада од 11. септембра 2001. године, када је дневнополитичка (зло)употреба означавања одређених политичких режима као „неподобних” или „оних које треба прегазити” достигла врхунац, теоретичари нису довољено пажње посветили овом сегменту тезе о демократском миру.

Истраживање тезе о демократском миру током протекле три деценије чини се да није довело до сагласности о сазнајној вредности основних теоријских поставки, док је упоредо у пољу практичне политике волунтаристичко тумачење ове тезе подрило њену нормативну и етичку вредност. Стога аутори у овом раду полазе од претпоставке да прагматско-политичка (зло)употреба тезе о демократском миру – једном од омиљених легитимацијских основа интервенционистичке политике САД и других западних сила – почива управо на климавом етичком утемељењу ове идеје, што подрива сазнајну, нормативну и практичну валидност њених суштинских поставки. Анализа је због тога усредсређена на саме корене ове идеје, односно превасходно на интелектуално наслеђе на које се ослања савремена теоријска аргументација о демократском миру, а то

7) Charles Kegley Jr. and Margaret Hermann, “How democracies use intervention: A neglected dimension in studies of the democratic peace”, *Journal of Peace Research*, Vol. 33, No. 3, 1996, стр. 311.

8) Исто, стр. 318.

9) Piki Ish-Shalom, “Theory as a hermeneutical mechanism: The democratic-peace thesis and the politics of democratization”, *European Journal of International Relations*, Vol. 12, No. 4, 2006, стр. 583.

10) Исто, стр. 588.

су етичка учења Џона Стјуарта Мила и других водећих британских утилитариста, с једне стране, и Имануела Канта, с друге стране.

Практично-политичка употреба концепта суверенитета учинила је током раздобља стварања националних држава бинарну поделу „ми-други” природном, па чак и прогресивном, будући да је временом прихваћено становиште да је европска хегемонија, након коренитог преображаја сопственог институционалног, организационог и културног оквира друштвеног живота, подстакла модернизацију преко цивилизацијских граница.¹¹ Тако су европске силе током 19. и почетком 20. века своје империјалне политике, усмерене на запоседање других континената и експлоатисање тамошњих ресурса ради згртања богатства и јачања националне економске и војне моћи, настојале да, између осталог, оправдају и заосталошћу локалних политичких заједница – наравно, мерено европским стандардима.

Упоредо са динамиком европоцентричног империјалног ширења одиграо се и снажан развој способности водећих нација за самоиспитивањем, самоодређењем и преображајем саморазумевања, и то захваљујући комуникацији са „другима”, односно упознавању етно-културолошког плурализма покорених народа. Запад је представу о самом себи стекао у процесу разграничења са Оријентом и на основу ње доделио себи улогу „секуларног мисионара”, не би ли потом посредством колонизације уједначио наводно назадну „другост” са том самољубивом представом о себи као супериорном предводнику глобалног напретка.¹² Интелектуална повест европског запада бележи такође настојања да се дихотомија цивилизацијски центар-периферија издигне на раван сукоба идеја, обухвати појединим учењима из филозофије историје, те посредно пренесе у наставни програм општег образовања, а преко школе и постане стереотипна представа у јавном мњењу.¹³ Ова логика унижавања цивилизацијске другости и данас је присутна – додуше прикривено, такорећи између редова – у појединим дневно-политички профилисаним радовима насталим унутар академске дисциплине међународних односа који (пре)наглашавају нпр. исламски фактор или исходе текуће мигрантске кризе.

Крај биполарног поретка дао је крајем прошлог века трачак наде заступницима тезе да ће ширењем либералних идеја,

11) Johann P. Arnason, *Civilizations in Dispute: Historical Questions and Theoretical Traditions*, Brill, Leiden & Boston, 2003, стр. 325.

12) Опширније у: исто, стр. 325–331.

13) На пример, погледати основне тезе Хегелове и Марксове филозофије историје у: Марвин Пери, *Интелектуална историја Европе*, Клио, Београд, 2000, стр. 260–263, 346–349.

институција и пракси на преостале делове планете мирни саживот – мотивисан користима од слободног протока робе, људи и капитала – надвладати и временом учинити сукобе у глобалној политици излишним начином решавања спорова међу државама.¹⁴ Семјуел Хантингтон (*Samuel P. Huntington*) је распршио ту наду утицајном и помало апокалиптичном тезом о међународним сукобима као „природном стању” светске политике, условљеном непремостивим цивилизацијским разликама по питању моћи, интереса, демографије, идентитета и културе, при чему је мир могућ само унутар цивилизацијских кругова – не и између њих.¹⁵ Ма колико нам деловало свеже, Хантингтоново становиште заправо допуњује, дискурсом разумљивим људима 20. века, аргументацију којом је још средином 19. века Џон Стјуарт Мил (*John Stuart Mill*) оповргавао тачност претпоставке да исти међународни обичаји и морална правила могу да важе за међусобне односе тзв. цивилизованих народа, једнако као и за односе између цивилизованих и „варварских” народа.¹⁶ На трагу наведене Милове мисли, заступници тезе о демократском миру такође темеље дихотомију којом деле свет на либералне државе и ауторитарне „друге”. Дихотомија се током последње две деценије показала „згодним” оправдањем интервенционистичке политике САД пред домаћом јавношћу и међународном заједницом, а испреплетана је са аргументацијом у прилог примене хуманитарних интервенција као оруђа за инсталрање демократског политичког уређења у тзв. слабим/неуспелим државама.

На плану заговарања дискутабилне претпоставке о универзалности либералних идеја, чини се да теза о демократском миру помаже у обликовању политичког дискурса у јавном мњењу постиндустријских демократија и на нивоу мултилатералне дипломатске активности погодног за насилно наметање либералне демократије, што ствара нове сукобе а не мир и сарадњу.¹⁷ Након краја Хладног рата, „либерална” легитимизација војног интервенционизма у неуспелим/слабим државама, сумирана у наводном циљу ши-

14) Френсис Фукујама, *Крај историје и последњи човек*, Службени лист СРЈ, Београд, 1996.

15) Semjuel P. Hantington, *Sukob civilizacija i preoblikovanje svetskog poretka*, CID, Podgorica, 1998.

16) John Stuart Mill, “A Few Words on Non-Intervention” (1859), репринт у: *Foreign Policy Perspectives*, No. 8, Libertarian Alliance, www.libertarian.co.uk/lapubs/forep/forep008.pdf, стр. 4.

17) Марковић заступа идеју опште демократизације која би почивала на принципу обухвата демократизацијом националних држава и недржавних ентитета, попут транснационалних корпорација, али и међународних организација. Видети више у: Драган Ж. Марковић, “Планетарне тенденције демократизације”, *Српска политичка мисао*, год. 26, бр. 4, стр. 71.

рења зоне кантовског вечног мира, у потпуности је због ограничене способности постиндустријских демократија да универзалност либералних норми као аксиолошког ослонаца судбине човечанства учине пријемчивим ван западног цивилизацијског круга оголила демократски мир у виду *Pax Americana*. Академска апологија улоге цивилизовања „других” кроз насилно успостављање демократског мира постала је вид либералне хегемоније, која је уместо радикалног пацифизма пригрлила његову прагматичну верзију тако да је концепт мира везан за контекст очувања, усавршавања и ширења поретка сазданог на западном вредносном систему.¹⁸ Реч је о апологији идеје мира одрживог само унутар и између самих либералних демократија и примењивог у поправљању слабих/неуспелих држава. Тиме је, према Ричмонду (*Oliver P. Richmond*), још једном потврђен наставак интелектуалне заоставштине империјалне политике 19. века оличене у самозадовољној представи великих развијених нација о себи као добронамерним империјама вођеним рационалношћу и применљивошћу либералних идеја.¹⁹

2. УТИЛИТАРИСТИЧКА ПОТКА ДЕМОКРАТСКОГ МИРА

У средишту политичког живота стоје идеали схваћени као представе о стању ствари које би било боље од садашњег и обухватају чињенице и моралне судове о тим чињеницама.²⁰ Остварење идеала претпоставља наду и жудњу за променом садашњег стања ствари, односно слободну вољу која нам омогућује да рационално схватамо свет око себе и сходно томе самостално расуђујемо о избору смера акција које треба да доведу до новог стања. Слободна воља је основна претпоставка моралног делања, јер покреће човека на одлучивање да ли да изабере добро или зло када намерава да предузме акцију према другом човеку.

Консеквенцијализам је етички приступ који процењује исправност или погрешност неког поступка према вредности његових последица. Морално исправно је оно деловање које производи највећу количину добра, што значи да је важан резултат деловања а не начин који је довео до доброг исхода. Да би за консеквенцијалисту нешто било добро оно мора бити добро не *по себи* већ *за некога*, а поступци се просуђују према њиховим последицама. Реч

18) Oliver P. Richmond, *Peace in International Relations*, Routledge, Oxon & New York, 2008, стр. 92.

19) Исто, стр. 91.

20) Делаж С. Бернс, *Политички идеали*, Градина, Ниш, 1993, стр. 5.

је о уверењу да морални делатник поштује неку вредност тако што је његово поступање усмерено на унапређење те вредности.²¹ Однос између делатника и вредности је по својој природи инструменталан, јер се од делатника очекује да смер и начин делања бира према процени да ли они могу да утичу на унапређење вредности. Консеквенцијализам се у филозофским расправама често обухвата именом телеологије зато што разматра морална питања у контексту постизања неке крајње сврхе (грч. *τέλος*), нпр. среће или благодата, којој људи треба да теже јер она у свет уноси превагу добра над злим. Консеквенцијализам заправо представља методолошки оквир за расуђивање о томе које је делање морално исправно, док постоје различита мишљења филозофа морала у погледу садржине, односно о томе шта чини крајњу сврху, схваћену као највеће добро.

Првобитно објашњење највећег добра дато је у оквиру утилитаризма, чије основно начело – „најбоље је оно деловање које обезбеђује највећу срећу за највећи број” – први пут налазимо 1725. године у списима Френсиса Хачесона (*Francis Hutcheson*), једног од најзначајнијих мислилаца шкотске просветитељске филозофије.²² Цереми Бентам (*Jeremy Bentham*) каже да „исправно” и „добро” можемо да дефинишемо једино преко мерила највеће среће за највећи број људи, зато што је за човека процена пријатних и болних последица неке радње једино универзално рационално мерило за делање у животу.²³ Бентам срећу тумачи хедонистички као превласт задовољства над болом, те имплицитно изједначава добро са задовољством а зло са болом. Џон Стјуарт Мил допуњује Бентамову хедонистичку тезу тврдњом да нам задовољство других природно пружа задовољство, па једини мотиви за поштовање правила неопходних за друштвени живот извиру из задовољства које налазимо у самом њиховом поштовању или из бола проузрокованог њиховим непоштовањем.²⁴ Реч је о осећају добронамерности (*benevolence*) као елементу људске природе. На питање како поступити у бројним случајевима када није могуће донети суд о томе који ће од могућих смерова делања донети највећу срећу за највећи број људи, Мил одговара да утилитаризам прописује само то да у случајевима када последице радње могу тако да се процене

21) Филип Петит, „Консеквенцијализам”, у: Питер Сингер (ур.), *Увод у етику*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци и Нови Сад, 2004, стр. 335.

22) Наведено према: Ernst Tugendhat, *Predavanja o etici*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2003, стр. 280.

23) Основне поставке Бентамовог учења видети у: Jeremy Bentham, *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, Clarendon Press, London, 1907, дигитално издање, www.econlib.org/library/Bentham/bnthPML.html, 02/09/2018.

24) Џон Стјуарт Мил, *Утилитаризам*, Дерета, Београд, 2003, стр. 113–114.

као мерило треба употребити начело корисности (*utility*). Класично раздобље утилитаристичке етике достиже врхунац у тзв. рационалном утилитаризму Хенрија Сидвика (*Henry Sidgwick*), који јасно раздваја дескриптивно од прескриптивног (нормативног) када одбацује психолошку основу хедонизма, уз тврдњу да реч „добро” не значи „пријатно”, те да стога човек тежи да властито поступање током читавог живота усмери ка благостању као највишем добру.²⁵ Будуће благостање, односно „добро узето у целисти” Сидвиковим речима, оно је што би човек желео и чему би стремио када би у садашњем тренутку могао тачно да предвиди последице различитих могућих смерова акције и развије их у сопственој имагинацији.²⁶ Утолико се рационална потрага за задовољством одвија у оквирима здравог разума, који нам поручује да оно што је добро за мене мора бити добро за све особе, узето у сличним околностима.

Демократски мир успостављен у Западној Европи након Другог светског рата може се сматрати утемељеним на утилитарном вредновању привредног напретка и друштвеног благостања на рачун војне славе, односно корисности трговине науштрб дугорочне штете коју доносе насиље и рушилаштво.²⁷ Још је Бентам крајем осамнаестог века истакао да је мир профитабилан, а да рат унесређује људе.²⁸ Ипак, утилитарно тумачење тезе о демократском миру има мрачну страну у виду конкретних штетних последица по људе једнако као и по сâм идеал. Слично Миловом оправдању британске интервенционистичке политике у Индији и широм планете њеном наводном добронамерношћу, данашњи амерички спољно-политички одлучиоци, уз декларативна идеалистичка уверења о заштити угрожених људи у сваком кутку планете, користе јасну утилитарну рачуницу када год треба образложити несразмерну и неограничену употребу силе против далеко слабијег међународног актера. За разлику од Бентама који је сматрао да је трајни мир могућ само ако европске силе одустану од колонијалне политике, Мил је заговарао ширење супериорне белачке европске цивилизације на „варварске” континенте и оправдавао употребу силе како

25) Више о Сидвиковој варијанти утилитаризма у: Barton Schultz, “Henry Sidgwick”, in: Edward N. Zalta (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Spring 2011 Edition)*, интернет издање, Stanford University, <http://plato.stanford.edu/archives/spr2011/entries/sidgwick/>, 05/09/2018.

26) Roger Crisp, “Sidgwick’s Hedonism”, “Henry Sidgwick: Ethics, Psychics and Politics”, 2nd International Congress, 2009–2010, University of Catania, www.henrysidgwick.com/3rd-paper.1st.congress.cat.eng.html, 05/09/2018.

27) Oliver P. Richmond, *Peace in International Relations*, нав. дело, стр. 91.

28) Jeremy Bentham, “Essay IV: A Plan for an Universal and Perpetual Peace”, in: John Bowring (ed.), *The Works of Jeremy Bentham*, William Tait, Edinburgh, 1843 [дигитално издање], Online Library of Liberty, <http://oll.libertyfund.org/titles/bentham-the-works-of-jeremy-bentham-vol-2>, 10/09/2018.

би се домородачко становништво „привело” пред „олтар” просветитељских идеја и вредности.²⁹ Реч је о културном патернализму мотивисаном наводном неспособношћу домородачких народа да се услед своје духовне незрелости самостално изборе за слободу и успоставе грађанске институције. Наведени ставови не чуде ако се има у виду да је Мил био припадник високе друштвене класе која је жњела најлепше плодове британске империјалне политике.

Схватање да је демократски мир објективан, у смислу да је достижан односно да се може „пресликати” са Запада у било коју слабу/неуспелу државу – интервенцијом САД и западних сила уз сарадњу са локалним заступницима либералне демократије – производи практично-политичке последице у виду инсталирања либералних институција и програма јавне политике, заснованих на моделима разрађених научним истраживањем, али без узимања у обзир етичке перспективе.³⁰ Маргинализација или потпуно уклањање етичке перспективе указује на покушаје позитивистичког заснивања универзалности демократског мира, чиме се легитимност војних интервенција либералних демократија црпи из хипотетичког уговора о којем би сагласност постигли рационални (читај либерално опредељени) појединци, а не стварног пристанка локалног становништва циљане државе.

Космополитски либерализам заговара уверење да индивидуализам и пратећа људска права могу бити најделотворније универзално зајамчени једино посредством установа либералне демократије, односно успостављањем одговарајућих конституционалних аранжмана и пракси на националном и глобалном нивоу. Утолико идеја демократског мира има општи значај и треба да води остварења опште добробити за читаво човечанство, посебно за друштва која још нису демократизована тј. за „друге”. Ипак, ова идеја суштински фаворизује ужи круг „крајњих корисника” – грађане зрелих демократија. Либералне демократије чувају мир између себе али се стално спремају да воде рат против „других”, јер рат виде као неопходан елемент међународног поретка, односно као делотворно средство за очување и унапређење либералног уређења, где год је оно угрожено или још не постоји.³¹

Интимна веза између просветитељског идеализма и западног колонијализма указује на то да утилитарно кодирање демократског мира стога није контингентно, већ репродукује историјско наслеђе

29) Jeremy Bentham, “Essay IV: A Plan for an Universal and Perpetual Peace”, нав. дело; Џон Стјуарт Мил, *О слободи*, Филип Вишњић, Београд, 1988, стр. 44, 121–122.

30) Oliver P. Richmond, *Peace in International Relations*, нав. дело, стр. 93.

31) Nicholas J. Rengger, *International Relations, Political Theory and the Problem of Order: Beyond International Relations Theory?*, Routledge, London & New York, 2000, стр. 108.

у ширем контексту оптимистичног хуманизма и општеприхваћене универзалности просветитељских идеја, попут људских права и грађанских установа. Будући да здрав разум каже утилитаристи да задовољство других природно пружа задовољство и њему самом – тј. да оно што је добро за нас мора бити добро и за све остале људске јединке – онда заиста није лако одолети искушењу да „наметање” добробити тим „другима” прогласимо морално исправним и хвале вредним смером делања. За Мила је цивилизовање „варварских” народа пут ка унапређењу највеће среће за највећи број, због тога што ће просвећивање „других” посредством образовања у европском духу неминовно на дужи рок довести до одустајања држава од мешања у унутрашње ствари других, а тиме и до мира и стабилности на глобалном нивоу.³² Утилитарно становиште допушта повремене и краткотрајне моралне компромисе зарад остварења дугорочних користи, односно грозничава жеља да се свет побољша лако доводи до флерта са морално погрешним одлучивањем. На епистемолошком нивоу, проблем настаје у објективном утврђивању да ли наши обичаји – ма колико да смо развијено и напредно друштво – могу да буду универсализабилни. Делајл Бернс (*C. Delisle Burns*) је луцидно приметио да

(...) империјализам често подразумева да су обичаји по којима је нама zgodно да живимо тако изванредни за свакога, да смо позвани да их натуримо и онима који су противни томе и који не увиђају као ми како смо ми дивни. Али ово је ултрапровинцијализам а не антипровинцијализам.³³

На практично-политичком нивоу, проблем настаје када треба уградити сопствене вредности у колективни дух и обичаје другог друштва, и то у ситуацији када та друштва не препознају наше вредности као релевантне за њихов живот. Тако Мил каже да колонијалне силе треба да играју улогу „добронамерних деспота” докле год се у културни идентитет домородачког становништва не уграде просветитељске вредности.³⁴ Ипак, тешко је поверовати макар и хипотетички, без осврта на историјске примере, да деспотска владавина – која је мало вероватна без доследне примене широког опсега насилних, а тиме и неморалних метода управљања – може да унапреди стање слобода и људских права у једном друштву.

Посматрано из угла разумевања идеје демократског мира у контексту њених инхерентних етичких опречности, Хантингтонова

32) Искрпније аргументацију погледати у: John Stuart Mill, “A Few Words on Nonintervention”, нав. дело.

33) Делајл С. Бернс, *Политички идеали*, нав. дело, стр. 152.

34) Џон Стјуарт Мил, *О слободи*, нав. дело, стр. 44, 101–102.

теза се може тумачити као једна од метафора небезбедности којом се међународна безбедност концептуализује репродуковањем наратива заснованом на проналажењу погодних симболичких слика којима се исказује промена у опажању о томе шта конституише безбедност, а шта је угрожава. За Хантингтона се тако међународна безбедност метафорички изражава као „светски поредак”, док се насупротив њој налази метафора „сукоба” којом се подстиче мисаона слика опречних и конфронтирајућих идеја и ставова које заступају појединачне цивилизације.³⁵ Примењено на анализу утилитарног кодирања демократског мира, војне интервенције вођене утилитарним моделом етичког одлучивања увек ће за локално становништво које је предмет оружаних акција „цивилизаторске” силе бити перципиране у категоријама угрожавања безбедности и сукоба, а не добронамерне помоћи пријатељске нације. Реч је о томе да људи, иако природно својом самосвешћу теже слободи, дар слободе одбијају ако им се он намеће из нечасних разлога који се не могу оправдати моралним обзирима. Можда најдрастичнији пример представља употреба атомске бомбе против Јапана, за коју су тадашњи амерички председник Хари Труман (*Harry S. Truman*) и, касније, поједини филозофи нашли оправдање у чисто утилитарном калкулусу одговорности за заштиту безбедности својих грађана и минимализације сопствених жртава на рачун занемаривања масовних недужних цивилних жртава непријатељске државе.³⁶ Утилитарни калкулус наметања демократског мира јапанском народу није било тешко рационализовати у етичким оквирима, јер су у то време водеће европске нације и САД посматрале азијске народе кроз расну оптику, те тиме као морално мање вредна људска бића која не заслужују једнак третман у погледу достојанства и зајамчених универзалних права.

3. ДЕОНТОЛОШКА ПОТКА ДЕМОКРАТСКОГ МИРА

Као што смо већ нагласили, у средишту политичког живота стоје идеали и они имају снагу регулативних начела са практичним импликацијама у појединачном, а нарочито колективном људском делању. Утолико се чини да је теза о демократском миру прерасла у један од савремених политичких идеала који лако могу да заведу и оправдају постизање мира на морално проблематичне начине опречне суштинском значењу самог идеала. Есхатолошка нада у ост-

35) Michael P. Marks, *Metaphors in International Relations Theory*, Palgrave Macmillan, New York, 2011, стр. 133.

36) На пример видети аргументацију у: Charles Landesman, “Rawls on Hiroshima: An inquiry into the morality of the use of atomic weapons in August 1945”, *Philosophical Forum*, Vol. XXXIV, No. 1, Spring 2003, стр. 21–38.

варење трајног мира као својеврсног краја историје има манипулативни потенцијал погодан за оправдавање моралних компромиса у спољнополитичком одлучивању и спровођењу изабраног смера делања. Пракса моралних компромиса у међународним односима изнова нас подсећа на вечан спор између заговорника утилитарне верзије консеквенцијалистичког модела етичког одлучивања и деонтолошке етике када год треба одговорити на питање да ли увек треба да поступамо тако да произведемо најбољи могући исход односно добробит за највећи број, или постоје радње које треба учинити и/или неке које се не смеју учинити, ма какав био крајњи исход. Бројни недостаци у квалитету и сигурности прорачунавања могућих последица избора смера нашег делања указују на потребу да се спољнополитичко одлучивање, које се по природи ствари одвија у вишеслојном институционалном амбијенту, првенствено саобрази унапред утврђеним моралним дужностима.

Деонтолошки модел етичког одлучивања почива на просуђивању избора смера деловања према мерилу саобразности са моралним нормама. Радња се сматра морално исправном зато што је интринзично добра, односно зато што има сопствену вредност која се не изводи из њеног исхода.³⁷ Лош поступак остаје морално погрешан и у случају добрих последица, односно не постоји јасно одредив однос између исправног поступања и поступања које производи добар исход. Због тога морално расуђивање мора да буде саздано на идеји непристрасности, према којој интересе сваке особе треба да вреднујемо једнако, без обзира на партикуларну перспективу из које свака особа размишља и делује у складу са властитим способностима.³⁸ Имануел Кант схвата човека као биће у којем се преплићу природни и рационални аспект, те као морално биће обдарено умом који му помаже да сузбије и контролише природне нагоне, страсти и осећања и даје му знање шта треба да чини и како да избором моралних средстава постигне моралне циљеве.³⁹ Моралне дужности су заповести ума, а морални закони су универзални за сва рационална бића и не могу да се заснивају на партикуларностима људске природе и контингентним околностима.⁴⁰ У оптимистичном духу просветитељске филозофије Кант полази од тврдње да је једини мотив добре воље да своју дужност испуњава

37) Larry Alexander and Michael Moore, "Deontological Ethics", in: Edward N. Zalta (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2008 Edition)*, интернет издање, Stanford University, <http://plato.stanford.edu/archives/fall2008/entries/ethics-deontological/>, 17/09/2018.

38) John Charvet, *The Idea of an Ethical Community*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1995, стр. 122.

39) Имануел Кант, *Критика практичког ума*, БИГЗ, Београд, 1990, стр. 55.

40) Имануел Кант, *Заснивање метафизике морала*, Дерета, Београд, 2008, стр. 36–46.

ради испуњавања дужности, а никако неко објективно добро или сврха којима људи стреме.⁴¹ Добра воља је претпоставка истинске аутономности моралног деловања, јер човек добре воље сâм себи намеће морални закон.⁴²

Рационалност за Канта представља темељ за препознавање да ли је нешто логички конзистентно или неконзистентно. Концепт конзистентности изражен је у тзв. златном правилу које нам налаже да поступамо према другима као што бисмо желели да они поступају према нама. Кант идеју конзистентности разрађује у виду категоричког императива као општег формалног начела за одлучивање о моралним питањима, који нам говоре шта морамо и шта не смемо да чинимо. Својство категоричког им се придаје зато што су безусловни јер не зависе од наших жеља и склоности.⁴³ Моралне дужности препознају обавезне циљеве које треба сами себи да поставимо, међу којима се налази и дужност да се унапређује срећа других и да се помаже другима.⁴⁴ Кант даје прву формулу категоричког императива, тзв. императива универзалног закона, на следећи начин:

Делај само према оној максими за коју у исто време можеш желети да постане један општи закон.⁴⁵

Кант види неморалност делања у неконзистентности онога што желимо за себе у односу на оно што желимо другима. Кантова проба универзализабилности сасвим је другачија од аргумента утилитариста који сматрају да су неиспуњавање обећања, лагање, крађа и варање погрешни једино ако што штете постизању добробити; за Канта они су погрешни зато што нико не жели да постану универзална правила понашања.⁴⁶ Другу формулу категоричког императива, тзв. императив човечности, Кант уобличава на следећи начин:

Поступај тако да човештво у својој личности као и у личности сваког другог човека увек употребљаваш у исто време као сврху, а никада само као средство.⁴⁷

41) Исто, стр. 15–20.

42) За шире политичко-правно виђење Кантовог „Вечитог мира“, видети више у: Зоран Кинђић, “Кантова идеја вечног мира”, *Српска политичка мисао*, год. 52, бр. 2, стр. 61–92.

43) Имануел Кант, *Заснивање метафизике морала*, нав. дело, стр. 28.

44) Имануел Кант, *Метафизика морала*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци и Нови Сад, 1993, стр. 193–199, 219–220, 238–242, 245–248.

45) Исто, стр. 60. Максима је према Канту субјективно начело делања зато што садржи у себи практично правило које ум одређује сходно условима субјекта, односно субјекат дела по начелу које сматра важећим само за сопствену вољу.

46) Исто, стр. 61–65.

47) Исто, стр. 74.

Бића која не поседују разум и предмети имају вредност само као средства, док људи као личности имају унутрашњу вредност у виду достојанства, независну од тога како их вреднују други, и зато су циљ по себи, тј. не смеју да се третирају као пука средства, која пак имају само спољну вредност схваћену као вредност коју им придају људи у контексту властитих потреба и интереса.⁴⁸ Друга формула категоричког императива захтева од нас да увек деламо тако да поштујемо природу других појединаца као рационалних одлучилаца који бирају властите циљеве и тиме се квалификују да буду аутономна, а тиме и морална бића. Особу третирамо као пуко средство када је применом силе, манипулације или обмане натерамо да послужи нашим циљевима, које она иначе не прихвата као сопствене, и то тако као да је она корисна ствар без разума и слободне воље. Поступати према особи као према сврси по себи значи омогућити јој да као рационално биће самостално одлучи о делању и циљевима које жели да оствари, а једино што можемо да учинимо је да покушамо да утичемо на њене одлуке снагом наших аргумената. Ми такође морамо у складу са дужношћу добротинства да помажемо другима да постигну морално допуштене циљеве које су самостално изабрали сходно сопственим жељама.⁴⁹ Сви људи као умна бића међусобно повезана објективним принципима чине заједницу коју Кант назива једним царством сврха.⁵⁰ Човек као члан умне заједнице треба да поступа увек тако да његова појединачна воља, заснована на личним максимама узетим као субјективним начелима делања, може себе да посматра као опште законодавну у смислу да је саображена објективним начелима.⁵¹ Кант сматра да друга формула категоричког императива има важност и у међународним односима, тако да према самосталној држави мора да се поступа као према крајњој сврси, односно као према интринзично вредном аутономном субјекту, а не као према предмету који служи циљевима неке друге, по правилу моћније државе или групе држава.⁵²

На трагу кантовске етике дужности, Елизабет Енскомб (*G.E.M. Anscombe*) критикује консеквенцијализам као приступ који оставља моралном делатнику отворен простор да одобрава злодела – нпр. превентивно убиство неке особе само на основу сумње да је бомбаш самоубица.⁵³ Према тзв. доктрини двоструког учинка (*doctrine of double effect*), морални делатник предузима радњу

48) Више у: Имануел Кант, *Критика практичког ума*, нав. дело, стр. 93–109.

49) Имануел Кант, *Метафизика морала*, нав. дело, стр. 249–260.

50) Имануел Кант, *Заснивање метафизике морала*, нав. дело, стр. 77.

51) Исто, стр. 80–82, 88–89.

52) Имануел Кант, *Вечни мир*, Гутенбергова галаксија, Београд и Ваљево, 1995, стр. 28–29.

53) G. E. M. Anscombe, "Modern Moral Philosophy", *Philosophy*, Vol. 33, No. 124, January

која има два исхода – један је добар, а други лош.⁵⁴ Поступање моралног делатника може бити дозвољено упркос лошем исходу на основу аргумента да је делатник предузео радњу са намером да произведе добар исход, док је лош исход био предвиђен али није намераван. На први поглед, морални делатник вољно бира оба исхода, али према заговорницима ове доктрине он сноси пуну одговорност само за онај намеравани исход. Енскомбова оповргава описану доктрину на становишту да делатник мора да одмери и предвиђен лош исход, јер би у супротном поступио неодговорно.⁵⁵

Изнета деонтолошка аргументација јасно показује да, за разлику од утилитаристе, заступник етике дужности итекако брине о квалитету везе између примењеног средства и пожељног исхода, односно да му је одбојна помисао да неморалан начин може да доведе до хвале вредног исхода. Сходно залагању за логичку доследност између циља и средства, Кант одбацује идеју о насилној спољној интервенцији у политички живот и уређење других држава и установљава начело немешања.⁵⁶ Једноставно, насилно увођење демократског уређења и наметање мира противрече самој садржини Кантовог концепта категоричког императива.⁵⁷ Рат као израз интензивног и масовног насиља, у којем често страдају недужни људи као „успутна” штета, по својој природи је варварски, те не може никако да буде морално исправан начин „просветљења” нецивилизованих домородачких народа – „недемократских” у савременом читавању становишта либералног космополитизма. Реч је о томе да се насилно цивилизовање ради успостављања трајног глобалног мира не испуњава захтев за универзализабилношћу кантовских моралних максима, јер би сходно начелу логичке конзистентности правило насилности онда могло да се повратно примени и на „дивилзатора”. Због тога Кант осуђује и неограничени рат који води ка уништењу и залаже се за уређење вођења рата системом међународних правних норми зато што ограничена оружана дејства пре могу да осигурају трајни и стабилни мир него нечасни или потпуни пораз непријатеља.⁵⁸ Успостављање трајног мира засно-

1958, стр. 1–19.

54) Alison McIntyre, “Doctrine of Double Effect”, in: Edward N. Zalta (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2011 Edition)*, Stanford University, интернет издање, <http://plato.stanford.edu/archives/fall2011/entries/double-effect/>, 21/09/2018.

55) G.E.M. Anscombe, “Modern Moral Philosophy”, нав. дело, стр. 11–13.

56) Имануел Кант, *Вечни мир*, нав. дело, стр. 31–32.

57) Разјашњења ради напомињемо да је републикански облик политичког уређења, о којем Кант говори у *Вечном миру* као о претпоставци трајног глобалног мира, заправо оно што данас дефинишемо као уставна представничка демократија.

58) Имануел Кант, *Вечни мир*, нав. дело, стр. 32–33.

ваног на ширењу демократског политичког поретка и вредности на читаву планету за Канта је стога једино могуће, и морално дозвољено, постепеним спровођењем аутохтоних унутрашњих политичких и друштвених реформи у тзв. недемократским политичким заједницама.

Отиснувши се стазом кантовске етике дужности, Џон Ролс (*John Rawls*) заснива аргументацију о стабилности демократског мира из правих разлога, на супрот стабилности настале из равнотеже снага блиске реалистичкој школи мишљења о међународним односима. Ролс сматра да стабилност из правих разлога настаје постепеним развијањем осећања за правду код грађана као чланова једне политичке заједнице (тј. грађана узетих као дела националног политичког колективитета), на основу којег интернализују начела правде и, што је суштински важно, поступају сходно тим начелима у односима са грађанима неке друге политичке заједнице вођени аутономним прихватањем тих начела.⁵⁹ Другим речима, демократски мир би требало да буде исход дуготрајног процеса у којем грађани својевољно развијају осећање аутентичне привржености начелима правде садржаним у међународном праву, те управљају сопствено понашање према припадницима других народа вођени том приврженошћу. За Ролса једино описани психолошки процес, који он назива учењем морала, може да створи свест о ваљаности прихваћених правила понашања и временом доведе до успостављања и продубљавања поверења међу нацијама.⁶⁰ Успостављено поверење чини повратну спрегу са избором морално исправног смера акције, односно међусобно се подупиру, те тако представљају истински јемац трајног мира и сарадње међу државама. Ролсову аргументацију потврђују и налази више научних студија у области еволутивне психологије, спроведених у раздобљу од осамдесетих година минулог века до данас, који указују да је процес еволуције подстакао стварање психолошких механизма усмерених на јачање карактерне црте узјамног помагања.⁶¹ Мозак је учењем кроз покушаје и погрешке током десетина хиљада година развијао емоције саосећања и солидарности, чиме је створена основа за настанак моралне осећајности као претпоставке моралног расуђивања.

59) Аргументацију опширније видети у: Џон Ролс, *Право народа*, Alexandria Press и Нова српска политичка мисао, Београд, 2003, стр. 62–68.

60) Исто, стр. 63.

61) Више о психолошким основама порекла морала видети у: Richard Joyce, *The Evolution of Morality*, MIT Press, Cambridge (MA), 2006.

4. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Део савремене академске заједнице посвећене проучавању међународних односа и праксе спровођења националне спољне политике САД и других западних моћних држава полазе од претпоставке да све земље треба да прихвате и изграде демократски политички систем, а да управо зреле демократије треба да предводе тај процес. Тумачећи званична образложења спољнополитичких акција великих сила предвођених САД-ом, могло би се рећи да је већ општеприхваћено становиште да западне демократије чак имају и својеврсну моралну обавезу да активно помажу процес демократизације широм планете, јер би он у крајњем исходу требало да донесе добробит највећем делу човечанства. Поред ослањања на консеквенцијалистичку етичку перспективу у утилитаристичком извођењу, поједини пасуси Кантовог *Вечног мира* такође су препознати као згодан предлог за прагматско-политичко тумачење. Политички одлучиоци у Кантовим редовима наводно препознају начела и планове погодне за легитимизацију деловања међународне заједнице, отелотворене у Уједињеним нацијама, НАТО-у или било којој „коалицији вољних”, сабраној за потребе војних/хуманитарних интервенција у периферним деловима света.

Анализа теоријске тезе о демократском миру у кључу утилитаристичког интелектуалног наслеђа потврдило је нашу претпоставку о постојању снажних унутрашњих етичких противречности, првенствено у погледу оправдавања насилних спољних акција зрелих демократија против сиромашних друштава планетарне периферије. Утилитаристички образложени морални компромиси у виду наношења штете одређеним групама становништва зарад наводног остварења најбољег исхода, односно добробити за највећи број, једна је од основних уочених етичких слабости тезе о демократском миру. На ову слабост се наслањају недостаци у квалитету и сигурности прорачунавања могућих последица избора смера спољнополитичког делања, а самим тим и до неизвесности планиране добробити коју то делање треба да донесе највећем делу циљне групе. Изградња трајног мира у свету ширењем либералног модела демократије употребом насилних метода, са значајном колатералном штетом по локалне политичке заједнице којима се наводно жели помоћи, чини се да доводи у питање саму вредносну димензију демократског мира јер претпоставља морално амбивалентан став у виду истовременог заговарања идеје међународног мира и сарадње и лаке легитимизације прагматског коришћења насиља. Морална амбивалентност тезе о демократском

миру проистиче из успешно репродукованог колонијалног идејног наслеђа посредством, сада прикривене, цивилизујуће улоге зрелих демократија, где су народи (државе) које треба цивилизовати сведени на објекте лишене моралног значаја, односно пуке предмете („примаоце” пројектованих либералних вредности) неспособне да аутономно изаберу смер и правац сопственог друштвеног развоја.

Испитивање валидности тезе о демократском миру у кључу деонтолошке перспективе само је делимично потврдило нашу претпоставку о постојању унутрашњих етичких противречности. Иако народе који имају државе без уставног поретка такође сматра људима са мање развијеним рационалним а тиме и моралним способностима, Кант остварење међународног мира и сарадње ипак види у спровођењу постепених аутохтоно покренутих унутрашњих реформи, односно, како то Ролс допуњава, људи би требало да својеволјно развију осећање аутентичне привржености начелима правде садржаним у међународном праву и да тако временом подстакну јачање поверења међу државама. За заступнике деонтолошке перспективе сви људи су аутономна и самосвесна бића и, као таква, чине део целовитог човечанства као идеалне заједнице свих разумних бића коју тек треба досегнути у будућности. Упркос елитистичко-империјалним примесам интелектуалног наслеђа космополитанизма које делимично крчми, валидност деонтолошке перспективе у разматрању демократског мира састоји се у томе што она обухвата и сазнања о психолошким и антрополошким основама емпатије и солидарности као темељу просоцијалног понашања. Утолико се може рећи да остварење кантовско наслеђе осигурава нормативну и практичну валидност суштинских поставки тезе о демократском миру и пружа солидну потпору морално исправном расуђивању у одлучивању о спољнополитичком деловању усмереном на ширење универзалних вредности и начела садржаних у међународном праву.

ЛИТЕРАТУРА

- Бернс Делајл С., *Политички идеали*, Градина, Ниш, 1993.
- Кант Имануел, *Вечни мир*, Гутенбергова галаксија, Београд и Ваљево, 1995.
- Кант Имануел, *Заснивање метафизике морала*, Дерета, Београд, 2008.
- Кант Имануел, *Критика практичног ума*, БИГЗ, Београд, 1990.
- Кант Имануел, *Метафизика морала*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци и Нови Сад, 1993.
- Кинђић Зоран, “Кантова идеја вечног мира”, *Српска политичка мисао*, год. 52, бр. 2, стр. 61-92.

- Марковић Драган Ж., “Планетарне тенденције демократизације”, *Српска политичка мисао*, год. 26, бр. 4, стр. 45-76.
- Мил Џон Стјуарт, *О слободи*, Филип Вишњић, Београд, 1988.
- Мил Џон Стјуарт, *Утилитаризам*, Дерета, Београд, 2003.
- Параушић Ана, Стекић Ненад, “Природа политичког режима као фактор ризика од избијања грађанског рата”, *Политичка ревија*, год. 51, бр. 1, стр. 223-245.
- Пери Марвин, *Интелектуална историја Европе*, Клио, Београд, 2000.
- Петит Филип, „Консеквенцијализам”, у: Питер Сингер (ур.), *Увод у етику*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци и Нови Сад, 2004, стр. 333–348.
- Ролс Џон, *Право народа*, Alexandria Press и Нова српска политичка мисао, Београд, 2003.
- Фукујама Френсис, *Крај историје и последњи човек*, Службени лист СРЈ, Београд, 1996.
- Alexander Larry, Moore Michael, “Deontological Ethics”, in: Edward N. Zalta (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2008 Edition), интернет издање, Stanford University, <http://plato.stanford.edu/archives/fall2008/entries/ethics-deontological/>, 17/09/2018.
- Alison McIntyre, “Doctrine of Double Effect”, in: Edward N. Zalta (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2011 Edition), Stanford University, интернет издање, <http://plato.stanford.edu/archives/fall2011/entries/double-effect/>, 21/09/2018.
- Anscombe G. E. M., “Modern Moral Philosophy”, *Philosophy*, Vol. 33, No. 124, January 1958, стр. 1–19.
- Arnason Johann P., *Civilizations in Dispute: Historical Questions and Theoretical Traditions*, Brill, Leiden & Boston, 2003.
- Barton Schultz, “Henry Sidgwick”, in: Edward N. Zalta (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2011 Edition), интернет издање, Stanford University, <http://plato.stanford.edu/archives/spr2011/entries/sidgwick/>, 05/09/2018.
- Bentham Jeremy, “Essay IV: A Plan for an Universal and Perpetual Peace”, in: John Bowring (ed.), *The Works of Jeremy Bentham*, William Tait, Edinburgh, 1843 [дигитално издање], Online Library of Liberty, <http://oll.libertyfund.org/titles/bentham-the-works-of-jeremy-bentham-vol-2>, 10/09/2018.
- Bentham, Jeremy, *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, Clarendon Press, London, 1907, дигитално издање, www.econlib.org/library/Bentham/bnthPML.html, 02/09/2018.
- Charvet, John, *The Idea of an Ethical Community*, Cornell University Press, Ithaca and London, 1995.
- Crisp, Roger, “Sidgwick’s Hedonism”, “Henry Sidgwick: Ethics, Psychics and Politics”, 2nd International Congress, 2009–2010, University of Catania, www.henrysidgwick.com/3rd-paper.1st.congress.cat.eng.html, 05/09/2018.

- Czempiel, Ernst-Otto, *Schwerpunkte und Ziele der Friedensforschung*, Kaiser, Munich, 1972.
- Doyle W., Michael, "Kant, Liberal Legacies, and Foreign Affairs", *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 12, No. 3, 1983, стр. 205–235.
- Hantington, Semjuel P., *Sukob civilizacija i preoblikovanje svetskog poretka*, CID, Podgorica, 1998.
- Ish-Shalom, Piki, "Theory as a hermeneutical mechanism: The democratic-peace thesis and the politics of democratization", *European Journal of International Relations*, Vol. 12, No. 4, 2006, стр. 565–598.
- Jeremy Bentham, "Essay IV: A Plan for an Universal and Perpetual Peace", in: John Bowring (ed.), *The Works of Jeremy Bentham*, William Tait, Edinburgh, 1843 [дигитално издање], Online Library of Liberty, <http://oll.libertyfund.org/titles/bentham-the-works-of-jeremy-bentham-vol-2>, 10/09/2018.
- Jeremy Bentham, *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, Clarendon Press, London, 1907, дигитално издање, www.econlib.org/library/Bentham/bnthPML.html, 02/09/2018.
- John Stuart Mill, "A Few Words on Non-Intervention" (1859), репринт у: *Foreign Policy Perspectives*, No. 8, Libertarian Alliance, www.libertarian.co.uk/lapubs/forep/forep008.pdf
- Joyce, Richard, *The Evolution of Morality*, MIT Press, Cambridge (MA), 2006.
- Kegley Jr., Charles and Hermann, Margaret, "How democracies use intervention: A neglected dimension in studies of the democratic peace", *Journal of Peace Research*, Vol. 33, No. 3, 1996, стр. 309–322.
- Landesman, Charles, "Rawls on Hiroshima: An inquiry into the morality of the use of atomic weapons in August 1945", *Philosophical Forum*, Vol. XXXIV, No. 1, Spring 2003, стр. 21–38.
- Larry Alexander and Michael Moore, "Deontological Ethics", in: Edward N. Zalta (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2008 Edition)*, интернет издање, Stanford University, <http://plato.stanford.edu/archives/fall2008/entries/ethics-deontological/>, 17/09/2018.
- Maoz, Zeev & Russett, Bruce, "Normative and structural causes of democratic peace, 1946–1986", *American Political Science Review*, Vol. 87, No. 3, 1993, стр. 624–638.
- Marks, Michael P., *Metaphors in International Relations Theory*, Palgrave Macmillan, New York, 2011.
- McIntyre Alison, "Doctrine of Double Effect", in: Edward N. Zalta (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Fall 2011 Edition)*, Stanford University, интернет издање, <http://plato.stanford.edu/archives/fall2011/entries/double-effect/>, 21/09/2018.
- Mill John Stuart, "A Few Words on Non-Intervention" (1859), репринт у: *Foreign Policy Perspectives*, No. 8, Libertarian Alliance, www.libertarian.co.uk/lapubs/forep/forep008.pdf
- Novaković Aleksandar, "The Clash of Irreconcilable Worlds: A Critique of V.J.

- Vanberg's Thesis on the Complementarity of Liberalism and Democracy", *Serbian Political Thought*, Vol.4, No.2, pp.63-79
- Rengger Nicholas J., *International Relations, Political Theory and the Problem of Order: Beyond International Relations Theory?*, Routledge, London & New York, 2000.
- Richmond Oliver P., *Peace in International Relations*, Routledge, Oxon & New York, 2008.
- Rummel Rudolph, "Democracies are less warlike than other regimes", *European journal of international relations*, Vol. 54, No. 4, 1995, стр. 457–479.
- Schultz Barton, "Henry Sidgwick", in: Edward N. Zalta (ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2011 Edition), интернет издање, Stanford University, <http://plato.stanford.edu/archives/spr2011/entries/sidgwick/>, 05/09/2018.
- Scott Bennett, "Democracy, regime change, and rivalry termination", *International Interactions*, Vol. 22, No. 4, 1997, стр. 369–397.
- Tugendhat Ernst, *Predavanja o etici*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2003.

Srdjan T. Korac, Nenad Stekic

ETHICAL CONTRADICTIONS OF THE DEMOCRATIC PEACE THESIS

Resume

The paper analyses the ethical contradictions inherent to the democratic peace thesis, taken from the utilitarian perspective and the duty ethics based on Kantian deontology, respectively. The authors hypothesise that a pragmatic (mis)use of the democratic peace thesis – as one of the favourite lines of legitimisation of the interventionism of the United States and other Western powers' in the early 21st century – has been facilitated by its shaky ethical foundation undermining the cognitive, normative and practical validity of the essential assumptions of this thesis. The analysis focuses on the intellectual heritage regarding the moral philosophy of John Stuart Mill and other leading utilitarians, on the one side, and of Immanuel Kant, on the other side, now pursued by the democratic peace scholars. Since its development as a modern scientific concept conceived just before the very end of the Cold War, the democratic peace thesis has been related to the empirical research and theoretical explanation provided by the Western academicians and scholars who advocate for spreading of democracy and its values worldwide, while some justify the military campaigns against non-democratic regimes. The alleged liberal goal of spreading the zone of Kantian perpetual peace, grounded on

the democratic peace thesis, shapes political discourse of old/developed democracies so as to legitimise military interventionism in failed/weak states, which induces new conflicts – not international peace and cooperation. The authors emphasise the limited ability of old/developed democracies to sustain the universality of liberal norms beyond the Western civilisation, which is depicted in a perverted version of the democratic peace becoming a form of liberal hegemony – *Pax Americana*. Being a sort of apology of the idea of a peace sustainable only within and between liberal democracies themselves, the democratic peace seems to represent the continuation of the intellectual legacy of the 19th century imperial politics embodied in the self-satisfying image of the developed nations as benevolent civilisators driven by the rationality of liberal ideas. The analysis of the democratic peace thesis through the optics of the utilitarian intellectual heritage has confirmed the authors' assumption about the existence of strong inherent ethical contradictions such as: moral compromises made in pursuing the alleged best outcome, that is, the benefit of the greatest number; the shortcomings in calculating possible outcomes of a chosen foreign policy action; moral ambiguity arisen in connection with the simultaneous advocacy of the idea of international peace and cooperation and the eased legitimisation of the pragmatic use of violence. The examination of the validity of the democratic peace thesis through the optics of the deontology only partially confirmed the authors' assumption of the existence of inherent ethical contradictions. Although Immanuel Kant considers nations without a constitutional order as having less developed rational and, thus, moral ability, he sees the full achievement of international peace in the gradual implementation of indigenous social reforms in non-democratic societies; in words of John Rawls, people ought to voluntarily develop a sense of a genuine commitment to the principles of justice that can be found in international law. The authors conclude that a renovated Kantian legacy of the democratic peace thesis might provide a solid ground for morally right reasoning needed in the decision-making about foreign policy actions driven by universal values and principles.

Keywords: Democratic Peace, deontology, consequentialism, utilitarianism, imperialism, international relations

* Овај рад је примљен 1. октобра 2018. године, а прихваћен на састанку Редакције 3. децембра 2018. године.